

Pelastusviranomaisten kokemuksia yhteistyöstä uutismedian kanssa

Mari Kononen

Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

Medianomi

Opinnäytetyö

2024

Tiivistelmä

Tekijä(t) Mari Kononen
Tutkinto Medianomi.
Raportin/Opinnäytetyön nimi Pelastusviranomaisten kokemuksia yhteistyöstä uutismedian kanssa
Sivu- ja liitesivumäärä 33 + 4
<p>Opinnäytetyössä selvitettiin sitä, miten ensihoito- ja pelastusalan viranomaiset kokevat uutismedioiden toimittajien ja kuvaajien työskentelyn onnettomuustilanteissa sekä millaisena he kokevat yhteistyön.</p> <p>Tavoitteena oli löytää kokemusten kautta asioita, jotka vaativat kehittämistä. Asioita kehittämällä on mahdollista parantaa yhteistyötä pelastusviranomaisten ja uutismedian toimijoiden välillä. Parempi yhteistyö ja toiminnan kehittäminen hyödyttää kumpaakin osapuolta.</p> <p>Tutkimukseen osallistuneet kuusi haastateltavaa tunnistivat kaikki sen, että uutismedioiden kilpailu keskenään ja paine kertoa nopeasti asioista näkyy myös heille. Onnettomuustilanteissa haluttaisiin lisätietoja pahimmillaan jo ennen, kuin onnettomuustilanteen johtajalla on kokonaiskäsitystä tilanteesta. Median edustajien yhteydenottopyynnot voivat pahimmillaan haitata pelastusviranomaisten työskentelyä.</p> <p>Haastattelujen perusteella tärkeimpänä hahmottui se, että lisäkoulutusta tarvittaisiin puolin ja toisin lisää sekä yhteiset niin sanotut pelisäännöt voisivat helpottaa kaikkien työskentelyä.</p> <p>Tulosten perusteella koottiin huoneentaulu toimittajien ja valokuvaajien tueksi. Huoneentauluun on listattu asiat, jotka tutkimuksen perusteella parantavat yhteistyötä pelastusviranomaisten kanssa. Huoneentaulussa on muun muassa ohjeita siitä, miten ja milloin toimittajana on hyvä ottaa yhteyttä ja pyytää haastattelua ja miten onnettomuuspaikalla tulee toimia.</p>
Asiasanat onnettomuudet, uutiset, toimittajat, pelastusala

Sisällys

1 Johdanto ja tutkimuskysymykset	3
2 Tietoperusta	6
2.1 Media.....	6
2.2 Suuronnettomuus ja tiedottaminen onnettomuudesta.....	6
2.3 Journalistin ohjeet	7
2.4 Kriisijournalismi	8
2.5 Toimitusten ohjeet onnettomuus uutisointiin	9
2.6 Hetki hetkeltä -malli.....	11
2.7 JSN:n päätöksiä onnettomuus uutisointiin liittyvistä kanteluista	11
3 Aineisto ja menetelmälliset lähtökohdat	13
3.1 Laadullinen tutkimus	13
3.2 Haastateltavien valinta	14
3.3 Haastattelukysymykset ja haastattelu	14
4 Tulokset.....	16
4.1 Haastateltavien ja journalistien kohtaamiset	16
4.2 Vastaajien saamat ohjeet ja koulutus median kanssa työskentelystä	16
4.3 Tavallisten kansalaisten ja sosiaalisen median vaikutus	17
4.4 Uutismedian kiire onnettomuustilanteissa	19
4.5 Median muuttuneet toimintatavat.....	20
4.6 Eri viranomaisten tiedotusvastuu ja mitä voidaan kertoa	20
4.7 Kansalaisten valistaminen yhteistyössä median kanssa.....	21
4.8 Yhteiset pelisäännöt ja toimintamallit	21
6 Pohdinta	23
6.1 Tutkimuksen johtopäätökset	23
6.2 Tutkimuksen pätevyys ja yleistettävyyys sekä riskit	24
6.3 Hyviä käytänteitä pelastusviranomaisten ja uutismedioiden yhteistyöhön	25
6.5 Jatkotutkimusaiheet	26
6.6 Opinnäytetyöprosessin arviointi.....	26
Lähteet	28
Liitteet.....	33
Liite 1. Haastattelukysymykset.....	33
Liite 2. Tiedote tutkimuksesta	35

1 Johdanto ja tutkimuskysymykset

Tässä opinnäytetyössä käsitellään onnettomuus uutisointia sekä uutismedioiden ja eri viranomaisten yhteistyötä isommissa ja pienemmissä onnettomuustilanteissa.

Opinnäytetyöhön on haastateltu eri pelastus- ja ensihoitoviranomaisia siitä, millaisia kokemuksia heillä on yhteistyöstä uutismedian kanssa onnettomuustilanteissa. Lisäksi opinnäytetyössä on selvitetty, millaisia toiveita heillä on journalistille kokemuksiansa perusteella.

Tavoitteena on ollut saada sellaista tietoa, jonka avulla uutismedioissa toimivat toimittajat ja kuvaajat voivat kehittää omaa toimintaansa onnettomuustilanteissa niin, että yhteistyö ensihoito- ja pelastusviranomaisten kanssa on sujuvampaa. Tällainen sujuva yhteistyö hyödyttää molempia osapuolia.

Kyseessä on laadullinen tutkimus, johon on haastateltu yhteensä kuutta ihmistä. Tutkimuksen ulkopuolelle on jätetty muut onnettomuustilanteita kohtaavat viranomaiset, kuten poliisit ja puolustusvoimat.

Suuronnettomuustilanteet ovat harvinaisia poikkeustilanteita, joihin kenelläkään ei ole rutiinia. Yleisöllä on suuri tiedontarve, ja uutismedioilla tehtävä tiedottaa ihmisiä tilanteesta, mutta samaan aikaan viranomaisten tulisi pystyä keskittymään ydintehtäväänsä eli pelastustöihin onnettomuuspaikalla.

Tässä opinnäytetyössä selvitetään, miten pelastus- ja ensihoitoalan viranomaiset kokevat uutismedioiden toimittajien ja kuvaajien toiminnan erilaisissa onnettomuustilanteissa.

Selvityksen tavoitteena on saada tietoja, jonka avulla journalistit voivat jatkossa ottaa tarkemmin huomioon, miten he voivat toteuttaa omaa tehtäväänsä ilman, että se haittaa viranomaisten työskentelyä. Asiaa on tärkeää selvittää myös sen vuoksi, että journalistien tärkeimpiin tehtäviin kuuluu luotettavan tiedon välittäminen kansalaisille. Sujuva yhteistyö pelastusviranomaisten kanssa helpottaa oikea-aikaista ja luotettavaa onnettomuus uutisointia ja osaltaan palvelee myös viranomaisia.

Opinnäytetyön ulkopuolelle rajattiin viranomaisista poliisien kokemukset median kanssa työskentelystä, koska poliisi toimii hieman eri tavalla kuin pelastusviranomainen. Kyseessä on amk-opinnäytetyö, mikä asettaa raamit sille, miten laaja työ voi olla.

Opinnäytetyön avulla pyritään saaman lisäksi tietoa, miten eri puolilla Suomea on totuttu tiedottamaan onnettomuuksista ja millaista yhteistyötä pelastusviranomaiset tekevät uutismedioiden toimittajien ja kuvaajien kanssa. Tiedon yhteen keräämisen avulla voidaan antaa

mahdollisia suosituksia siitä, millaisia hyväksi havaittuja työtapoja voitaisiin levittää laajemmin käyttöön ja miten käytänteitä voitaisiin yhtenäistää.

Suomessa on tehty useita tutkimuksia ja analyysejä siitä, miten mediat ovat toimineet jonkun tietyn suuronnettomuuden yhteydessä. Jokelan kouluampumisiin liittyvää uutisointia on tutkittu Tampereen yliopistossa. Uutisointia kritisoitiin aikanaan muun muassa siitä, että toimittajat haastattelivat selvästi shokissa olevia nuoria. (Raittila, Johansson, Juntunen, Kangasluoma, Koljonen, Kumpu, Pernu & Väliaverron, 2008.)

Autolautta Estonian uppoamisen johtaneessa suuronnettomuudessa kuoli 852 ihmistä (Fogelholm, Jegorov & Rytä, 2016). Onnettomuuteen liittyen on tehty lukuisia eri tutkimuksia. Pirjo Lehtinen tutki turman uutisoinnin kuvajournalistista näkökulmaa suomalaisessa sanomalehdistössä. (Lehtinen, 1997.) Juho-Kustaa Mäkinen tutki 20 vuoden ajalta Helsingin Sanomien ja Iltalehden tekemiä uutisia Estonian onnettomuudesta (Mäkinen, 2020).

Viime vuosina ja vuosikymmeninä Suomessa ei ole juurikaan tutkittu viranomaisten kokemuksia median toiminnasta. Sen sijaan mielenkiinto on ollut viranomaisten toiminnassa sosiaalisessa mediassa. Tästä aiheesta on tehty useita tutkimuksia. Esimerkiksi Reija Huttunen tutki pelastuslaitosten sosiaalisessa mediassa tekemää kriisiviestintää. (Huttunen, 2014). Pekka Paananen pro gradu-tutkielmassaan sitä, miten kunnat hyödyntävät sosiaalista mediaa häiriötilanneviestinnässä (Paananen, 2014). Lisäksi valtioneuvosto teki vuonna 2023 oman selvityksensä siitä, miten viranomaiset voivat käyttää sosiaalista mediaa kriiseihin ja onnettomuuksiin liittyvässä viestinnässä. Selvityksen perusteella annettiin seitsemän erilaista suositusta. (Jalonen, Rantamäki, Jukarainen, Puustinen, Harinen, Salmi-Hiltunen, Niemi, Lindell & Silverhuth, 2023.)

Ruotsissa aiheesta on tehty tutkimusta. Joanna Andersson ja Felicia Lexler Hansell ovat tutkineet kandidaatintutkielmassaan poliisin ja pelastuksen yhteistyötä median kanssa. Tutkimuksessa selvisi, että poliisi ja pelastusviranomainen viestivät samalla tavoin medialle. Tärkeänä nähtiin se, että toiminta on läpinäkyvää ja medialle välitetään vain sellaista tietoa, joka ei loukkaa kenenkään yksityisyyttä. (Andersson & Lexler Hansell, 2019.)

Ruotsissa on Suomen tapaan tutkittu useiden yksittäisten onnettomuuksien uutisointia. Yleisempää on, että uutismedian toimintaa analysoidaan tarkasti yksittäisen onnettomuuden osalta kuin laajemmassa kontekstissa.

Koska viranomaisten kokemuksia journalistien työskentelystä ei ole tutkittu, oli tärkeää selvittää myös tätä puolta. Ymmärtämällä viranomaisten työtä ja haasteita, voidaan entisestään parantaa eri medioiden ja viranomaisten välistä yhteistyötä. Kumpikin on riippuvainen toisesta ja hyötyy hyvästä

yhteistyöstä. Media tarvitsee viranomaisilta tietoa, jotta asioista voidaan uutisoida todenmukaisesti. Viranomaiset taas tarvitsevat medianäkyvyyttä esimerkiksi, jos kansalaisia on tarpeen valistaa tai varoittaa jostakin.

Olen itse aiemmalta koulutukseltani ensihoitaja amk ja työskennellyt ensihoidossa. Osaltaan tämä tulee vaikuttamaan siihen, miten analysoin haastatteluja. Tarkastelen tahtomattani aineistoa kahdesta roolista: ensihoitajan sekä uutismedian edustajan näkökulmasta.

Olen työskennellyt vuoden verran uutistoimittajana ja työssäni huomannut, millaisia haasteita onnettomuusutisointiin liittyy. Lisäksi koen, että opintojeni aikana ei ole oikeastaan ollenkaan paneuduttu siihen, miten erilaisten viranomaisten kanssa toimitaan. Kiinnostus opinnäytetyöni aiheeseen kumpusi myös tästä lähtökohdasta.

2 Tietoperusta

2.1 Media

Sana media tulee latinan sanasta medium, joka tarkoittaa välissä tai keskellä olemista. Media voidaan nähdä välitteisenä vuorovaikutuksena. Media-sanaa saatetaan käyttää myös tiedonvälityksen ammattilaisista eli kuvaajista ja toimittajista. (Yle. Mediakompassi. 2023.)

Media voidaan määritellä esimerkiksi niin, että se on tila, jossa kamppaillaan merkityksistä ja tuotetaan mielikuvia todellisuudesta. Media saatetaan nähdä alustoina, joiden avulla rakennetaan kuvaa maailmasta ja erilaisista ilmiöistä. Mediat käsittelevät erilaisia yhteiskunnan kehittämiseen liittyviä asioita. Kansalaisen kannalta median toiminta voi olla vapauttavaa tai rajoittavaa, aktivoivaa tai passivoivaa. Medioiksi mielletään lehdistö, radio ja televisio. (Wiio 2006, 20.)

Uutismedioiden on kuvattu olevan osa hybridiä mediajärjestelmää. Ne luovat uutisvirtoja sekä myös liikuttelevat ja ohjailevat niitä osana toimintaansa. (Seuri, Era, Koivunen, Janicki, Toivanen, Hokkanen & Mäkelä 2021, 235.)

Sosiaalinen media on noussut etenkin nuorten keskuudessa tärkeäksi kanavaksi seurata uutisia. Uutismedian liitto teetti Kantar TNS Oy:llä tutkimuksen ”Nuoret, isot uutisaiheet ja luottamus”. Tutkimukseen vastasi noin 780 ihmistä ja se tehtiin joulukuussa 2022. Tutkimuksen perusteella 40 prosenttia tutkimukseen vastanneista 13–18-vuotiaista seuraa Tiktokin kautta uutisia. 67 prosenttia vastaajista kertoi seuraavansa uutisia sanoma- kaupunki- ja iltapäivälehdistä joko niiden verkkosivuilta tai painetusta lehdestä. 67 prosenttia vastaajista kertoi seuraavansa uutisia sosiaalisessa mediassa. Keskimäärin 39 prosenttia 13–18-vuotiaista kertoi seuraavansa uutisia päivittäin. 17–18-vuotiaista päivittäin uutisia seurasi 51 prosenttia, mutta 13–14-vuotiaista vain 24 prosenttia. (Uutismedian liitto 2023.)

2.2 Suuronnettomuus ja tiedottaminen onnettomuudesta

Turvallisuustutkintalaki määrittelee suuronnettomuudeksi onnettomuuden, jossa kuolleiden tai loukkaantuneiden määrä on sellainen, että onnettomuutta voidaan pitää erityisen vakavana. Suuronnettomuus voi olla myös tilanne, ympäristöön, omaisuuteen tai varallisuuteen kohdistuva onnettomuus on merkittävä. (Turvallisuustutkintalaki 2011/525, 2 §.) Lakiin kirjattu määritelmä on haasteellinen, koska se ei anna tarkkoja määreitä sille, millainen tilanne on suuronnettomuus ja mikä taas ei täytä suuronnettomuuden kriteereitä (Ekman 2019, 386).

Suuronnettomuuden voi aiheuttaa suuri kemiallisen aineen päästö, tulipalo, räjähdys tai muuten toiminnan aikana hallitsemattomaksi muuttuneet olosuhteet (Työsuojelu.fi 2020).

Vastuullinen varautuminen pitää sisällään poikkeavien tilanteiden harjoittelua sekä viestintätaitojen harjoittelua kriisitilanteiden näkökulmasta. Lisäksi kriisiviestintään on oltava varattuna riittävät resurssit. (Suomen Kuntaliitto 2020, 7.)

Kriiseissä ja suuronnettomuuksissa viestinnän merkitys korostuu ja hyvällä viestinnällä pyritään haittojen vähentämiseen. Viestinnän tarve kasvaa äkillisesti ja sen tulee perustua hyvään normaalitilanteen viestintään sekä selkeästi jaettuihin vastuisiin. Kriisitilanteessa ei oteta uusia keinoja käyttöön vaan viestinnän volyymia ja nopeutta lisätään. (Sisäministeriö 2018, 11, 16.) Kriisiviestinnän ytimessä on sen selkeys, yhdenvertaisuus ja tehokkuus. Poikkeuksellisessa tilanteessa kansalaiset kaipaavat tietoa siitä, miten heidän oletetaan toimivan. Asiallinen tieto rauhoittaa ihmisten mieliä, ja kriisitilanteissa viranomaisilla on tilaisuus lunastaa paikkansa yhteiskunnassa. (Suomen Kuntaliitto 2020, 7.)

Julkisuuslaki määrää, että viranomaisten on edistettävä toimintansa avoimuutta. Viestintää ja pelastuslaitosten muuta toimintaa ei voi erottaa toisistaan ja viestintä on osa jokaisen työtä ja henkilöstöä tulee kouluttaa säännöllisesti. Pelastuslaitokset ovat päävastuussa siitä, miten onnettomuuksista viestitään medialle. (Sisäministeriö 2018, 10.)

Tavat viestiä vaihtelevat pelastuslaitosten välillä. Onnettomuusviestintää voidaan suppeimmillaan hoitaa tiedottamalla ensi- ja jatkotiedotteilla. Sen lisäksi pelastuslaitokset voivat tiedottaa pelastuslaitosten mediatiedotepalvelun (Peto-media), erillisten mediatiedotteiden avulla, sosiaalisessa mediassa, sidosryhmille lähetettävillä viesteillä, puhelinpalvelun ja tiedotustilaisuuksien avulla. (Sisäministeriö 2018, 17.)

Uutismedian keskeinen tehtävä on tiedonvälitys. Dosentti, kriisipsykologi Salli Saaren mukaan toisinaan onnettomuustilanteissa on kuitenkin saattanut käydä niin, että onnettomuuden uhrien omaiset ovat saaneet uutisista tai toimittajalta tiedon läheisensä kuolemasta ennen kuin, he ovat saaneet asiasta virallisen tiedon viranomaisilta (poliisi). (Saari 2005, 25.)

2.3 Journalistin ohjeet

Journalistin ohjeet luovat itsesäätelyn perustan suomalaiselle medialle. Niiden avulla määritellään, millaisten eettisten periaatteiden mukaan suomalaisen joukkoviestinnän halutaan toimivan. Kyseessä ei ole laki, mutta osittain journalistin ohjeet ovat jopa tiukempia kuin median toimintaa säätelevät lait. (STT 2023.)

Demokraattisen yhteiskunnan perustuksen luo sananvapaus. Tähän nojaa hyvä journalistinen toimintatapa, jokaisella on oikeus vastaanottaa tietoja ja mielipiteitä. Kaiken journalistisen työn tulee perustua journalistin ohjeisiin. (Julkisen sanan neuvosto 2013a.)

Journalistin ohjeet eivät ota suoraan kantaa kriisiuutisointiin (Juntunen 2009, 32). Seuraavat ohjeet sivuavat kriisijournalismia: kansalaisilla on oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu, journalistilla on oikeus kieltäytyä oman eettisen vakaumuksensa vastaisista työtehtävistä, työtehtävissä hänen on tehtävä selväksi roolinsa journalistina ja hänellä on velvollisuus pyrkiä totuudenmukaiseen tiedottamiseen. (Julkisen sanan neuvosto 2013a).

2.4 Kriisijournalismi

Salli Saaren mukaan medially on tarve kertoa tarinoita yleisölle ja onnettomuuksista uutisoidessa tekee niistä kiinnostavampaa se, jos se ne kerrotaan ihmisten kautta. Median toimijoiden on Saaren mukaan tunnistettava kuitenkin vastuunsa. (Saari 2005, 26.)

Jokaisen journalistin koulutukseen tulisi kuulua kriisipsykologiaa Saaren mielestä. Hänen mukaansa shokissa olevilla ihmisillä on tarve ymmärtää kohtaamaansa tilannetta ja kriisiä ja sitä käydään läpi puhumalla asiasta uudelleen ja uudelleen. Tilanne on toimittajille otollinen. Median edustajien tulisi ymmärtää se, millainen vaikutus julkisuudella voi olla ihmiselle sekä pystyttävä arvioimaan, osaako ihminen itse arvioida sitä, onko hän vointinsa puolesta kykenevä esiintymään julkisesti. (Saari 2005, 25, 30.)

Uhrien roolia valtavirtajournalismissa on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan Teijo Kuusela. Hänen mukaansa niin sanotun uhrijournalismin eettiset ongelmat eivät ole ainoastaan yksittäisten toimittajien vastuulla, vaan eettisiin epäkohtiin vaikuttavat median rutiinit, organisaatiokulttuuri sekä taloudellinen voiton tavoittelu. (Kuusela 2005, 111.)

Laura Juntunen tarkastelee tutkimusartikkelissaan kriisijournalismin käytäntöjä mediaetiikan näkökulmasta. Automatisoituneisiin toimitusprosesseihin tulisi kiinnittää huomiota niin, että toimittajille jäisi enemmän aikaa tilannekohtaiselle eettiselle harkinnalle. (Juntunen 2009, 46.) Tutkimuksen perusteella toimittajat luottavat muun muassa yleiseen elämänkokemukseensa ja intuitioon kriisitilanteista uutisoidessaan (Juntunen 2009, 44).

Toiminnan tulisi olla kriisitilanteissa sellaista, ettei se osaltaan lisää tragediaan osallisten kärsimystä. Tähän kuuluu esimerkiksi sen arviointi, ketä saa haastatella, miten lähestytään ihmisiä tai pysyttäydytäänkö uutisissa vain faktoissa vai annetaanko tilaa myös sille, että uutisoidaan myös tilanteen ihmisissä aiheuttamissa tunteissa. (Juntunen 2009, 32.)

Teoksessa Journalistin etiikka Jorma Mäntylä viittaa siihen, miten kriisipsykologi Saari on ottanut enemmänkin kantaa median toimintaan kriisi- ja suuronnettomuustilanteissa. Saaresta onnettomuudesta tiedottamisen lisäksi median tulisi tehdä yhteistyötä kriisityön kanssa esimerkiksi tiedottamalla erikoispalveluista sekä tiedottamalla siitä, että erilaiset psyykkiset reaktiot ovat

normaaleja suuronnettomuustilanteissa. Suuronnettomuudet voivat aiheuttaa laajasti reaktioita myös yleisössä. (Mäntylä 2008, 105.)

Pentti Raittila ja Kari Koljonen tutkivat vuonna 2009 useista suomalaisista suuronnettomuuksista tehtyä uutisointia. Analyysi kohdistui siihen, miten Helsingin Sanomat ja Iltalehti uutisoivat autolautta Estonian uppoamisesta vuonna 1994. Selvityksen perusteella pelastautuneilla oli iso arvo uutisoinnissa. Uutena piirteenä nähtiin tunteisiin vetoavia uutisia, joissa kerrottiin yksilöiden tarinoita. Lisäksi kerrottiin intiimejäkin asioita, jota liittyivät esimerkiksi terveystietoihin. Toisaalta tutkimuksessa nähtiin tärkeänä se, että katastrofista informoitiin yleisöä, heille kerrottiin arvioita onnettomuuden syistä ja siitä, miten pelastustoiminta etenee. (Raittila & Koljonen 2009, 57.)

Niin ikään Juho-Kustaa Mäkinen tutki pro gradu -työssään siitä, miten Helsingin Sanomat ja Iltalehti uutisoivat Estoniasta. Hän tarkasteli uutisointia vuosien 1994–2014 välillä. Tutkimuksessa tultiin Raittilan ja Koljosen kanssa samaan lopputulokseen, että Estonian tapahtumia tarinallistettiin lukijoille ja pyrittiin yksilöiden tarinoiden kautta saamaan kasvot onnettomuudelle. Uutisointi vuosia onnettomuuden jälkeen oli muistoa kunnioittavaa ja esimerkiksi salaliittoteorioille ei kummassakaan lehdessä annettu tilaa. Iltalehti nosti Helsingin Sanomia enemmän yksittäisten ihmisten kohtaloita esiin. Estonian pelastusoperaatioon osallistuneita pelastajia puolustettiin uutisissa ja heistä rakennettiin sankareita. (Mäkinen 2020, 82–83.)

2.5 Toimitusten ohjeet onnettomuusutisointiin

Eri mediataloilla on ohjeita siitä, miten erilaisissa kriisi- ja onnettomuustilanteissa tulee toimia. Tässä kappaleessa käsitellään STT:n ja Helsingin Sanomien eettisiä ohjeita onnettomuusutisoinnista.

STT:n tyylikirjassa korostetaan, että toimittajan tulee toimia tilanne huomioon ottaen ja hienotunteisesti. Koska STT:n toimittajan tehtävä on hankkia ja välittää luotettavaa tietoa mahdollisimman nopeasti ja luotettavasti, joudutaan toisinaan haastattelemaan silminnäkijöitä myös traagisten tilanteiden yhteydessä. (STT 2024a.) Tilanteissa tulee kuitenkin välttää sitä, että haastateltaviin selvästi järkyttyneitä ihmisiä. Tällaisissa tilanteissa tulee olla erityisen lähdekriittinen ja tiedot tulee tarkistaa useammasta lähteestä, koska järkyttävä tilanne voi vaikuttaa haastateltavan kertomuksen luotettavuuteen. (STT 2024b.) Haastateltavalta tulee aina saada lupa haastatteluun (STT 2024a).

Haastateltavalle tulee myös aina tehdä selväksi se, käytetäänkö haastattelua itse juttuun vai tietynlaisena aiheen taustoitukseksi. Erityisesti sellaisille haastateltaville, joilla ei ole kokemusta mediassa esiintymisestä, tulee tehdä selväksi se, mihin tarkoitukseen haastattelua ja juttua

käytetään. Erityistä tarkkuutta vaaditaan, jos uutistapahtuma liittyy järkyttävään tilanteeseen, haastateltava on erityisen nuori tai iäkäs tai on jonkinlainen kielimuuri. (STT 2024a.)

Uutisoitaessa järkyttävistä tilanteista, tulee olla utelematta haastateltavien tunteista, vaan tulee keskittyä tietojen ja tapahtumakuvausten hankkimiseen. Kuolemantapausten yhteydessä ei tule soittaa menehtyneen lähiomaisille, vaan tulee varmistaa kuolema muusta luotettavasta lähteestä kuten työnantajalta (STT 2024b.)

Helsingin Sanomien eettisten ohjeiden mukaan kriisitilanteissa edellytetään toimittajilta poikkeuksellisen hyvää ammattitaitoa, tilannetajua ja eettistä harkintaa. Toimittajien perustehtävä on onnettomuustilanteissa välittää tietoa, koska ihmisillä on suuri tiedontarve. Ilman todellisen tiedon välittämistä syntyy tyhjiö, jossa huhut, juorut ja toisen käden tieto saavat liikaa tilaa ja lähteet leviämään. (Sanoma Media Finland 2024.)

Tietoa tulee eettisen ohjeistuksen mukaan hankkia muistakin, kuin virallisista lähteistä, jotta saadaan mahdollisimman tarkka kokonaiskuva tilanteesta. Toimittajalla tulisi olla pääsy ensikäden tietoon menemällä mahdollisimman lähelle tapahtumapaikkaa, haastatteleamalla silminnäkijöitä tai primäärilähteitä. Tärkeää on myös välittää tilanteen aiheuttamista tunteista tietoa, mutta haastateltavilta ei ole hyvä kuitenkaan kysyä suoraan heidän tunteistaan, koska tutkimusten mukaan se voi hankaloittaa kriisitilanteen läpikäyntiä. (Sanoma Media Finland 2024.)

Onnettomuustilanteissakin HS:n toimittajan tärkein muistettava asia on se, että hän on journalistin ohjeiden mukaan ennen kaikkea vastuussa lukijoille, kuulijoille ja katsojille ja näillä on oikeus tietää siitä, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Hänen tulee pitää koko ajan mielessään se, miksi hän on onnettomuuspaikalla uutisoimassa. Välillä on myös hyvä pysähtyä ja harkita, mitä tekee seuraavaksi. (Sanoma Media Finland 2024.)

Kaikissa tilanteissa toimittajan tulee toimia tahdikkaasti. Aktiivisesti ei lähestytä kasvotusten tai puhelimitse lähiomaisensa menettäneitä tai shokissa olevia. Kuolinuutisia ei vahvisteta ottamalla yhteyttä lähiomaisiin. Jos näin vahingossa käy, pahoitellaan ja esitetään surunvalittelut. Suurempien onnettomuuksien kohdalla suositellaan myös sitä, ettei haastateltaisi alle 18-vuotiaita, jollei se ole jostain syystä ehdottoman välttämätöntä. Kaikille haastateltaville on tehtävä selväksi se, kuka toimittaja on ja mihin hän haastattelee. Kriisitilanteissa tulee aina muistaa lähdekritiikki. HS:n ohje on julkinen ja sitä voi tarvittaessa näyttää ulkopuolisille. (Sanoma Media Finland 2024.)

2.6 Hetki hetkeltä -malli

Nopeasti elävissä ja päivittyvissä uutistilanteissa eri mediat ovat alkaneet käyttää hetki hetkeltä -mallia. Kyseinen malli koostuu lyhyistä uutispätkistä ja kuvista ja juttua päivitetään sitä mukaa, kun tapahtumista saadaan lisää tietoa. Seurantaan voidaan nostaa myös uutiseen liittyviä päivityksiä sosiaalisesta mediasta. Hetki hetkeltä -seuranta luo lukijalle kuvan, että hän ikään kuin elää samassa rytmissä uutistoimituksen kanssa. Seuranta voi päivittää useampi toimittaja samaan aikaan ja hyvä tapa on kirjoittaa jokaiseen päivitykseen erikseen sen tehneen toimittajan nimi. Kielen tulisi olla neutraalia uutiskieltä. (Uutismedian liitto 2024.)

Joonas Mustonen haastatteli osana opinnäytetyötään MTV:n digitaalisten sisältöjen toimituspäällikköä Mona Haapsaarta hetki hetkeltä -seurannan merkityksestä Ukrainan sodan uutisoinnissa. Haapsaaren mukaan seuranta-artikkelin avulla lukija pääsee kärryille tapahtumista, mitä aiemmin on tapahtunut ja ylipäättään uutistapahtuman suuremmasta kuvasta. Lisäksi seurannan tekeminen helpottaa Haapsaaren mukaan toimituksen ja toimittajan työtä. (Mustonen 2023, 11.)

2.7 JSN:n päätöksiä onnettomuusutisointiin liittyvistä kanteluista

Tässä luvussa käsitellään Julkisen sanan neuvoston (JSN) saamia kanteluita, jotka liittyvät erilaisiin onnettomuusutisiin.

Omainen kuuli läheisenä kuolemasta uutisista

Lähiomaisensa auto-onnettomuudessa menettänyt henkilö kanteli uutisesta, joka oli julkaistu Turun Sanomien verkkosivuilla 26. helmikuuta vuonna 2022.

Kantelija sai tiedon lähiomaisensa kuolemasta Turun Sanomista ennen kuin hän oli saanut viranomaisilta virallisen tiedon asiasta. Kantelija toivoi onnettomuutta kuvanneelta ja Turun Sanomilta enemmän harkintaa siitä, mitä julkaistaan ja kuvataan.

Vastauksessaan Turun Sanomat perusteli, että valtatie 10:n sulkemisesta piti saada tiedotettua kansalaisia mahdollisimman nopeasti. Lisäksi lehti perusteli uutisointiaan sillä, että julkaistun kuvan perusteella uhri ei ollut tunnistettavissa ja uutisointi perustui viranomaisilta saatuun tietoon.

JSN:n antoi Turun Sanomille vapauttavan päätöksen, mutta muistutti, että medioiden tulisi välttää tilanteita, joissa omaiset saavat virallisen tiedon läheisensä menehtymisestä vasta uutisen julkaisemisen jälkeen. Päätöstä perusteltiin muun muassa sillä, että uhri ei ollut tunnistettavissa kuvista tai uutisesta, paikallisesti uutisella oli merkitystä ja uutisen julkaiseminen ei rikkonut hyvää journalistista tapaa. (Julkisen sanan neuvosto 2022.)

Lähiomainen teki kantelun Iltalehden verkkosivuilla 26. helmikuuta 2013 kello 10.40 julkaistusta uutisesta. Uutisen otsikossa kerrottiin yhden ihmisen kuolleen. Kantelijan mukaan uhrin veli sai tietää omaisensa kuolemasta Iltalehden uutisen perusteella. Kantelijan mukaan uutiskuvasta ja onnettomuuspaikan sijainnista pystyi päättelemään uhrin henkilöllisyyden. Kantelijan mukaan uhri oli autossa vielä silloin, kun kuva on otettu.

Kantelija kertoi, että hänen mukaansa Iltalehti on rikkonut Journalistin ohjeiden kohtia 27 ja 28. Hänen mukaansa uutisoinnissa ei ole noudatettu hienotunteisuutta. Omaisat saivat poliisilta virallisen tiedon onnettomuudesta vasta viisi tuntia sen tapahtumisen jälkeen.

Iltalehti vastasi, että kuva julkaistiin vasta kello 10.58. Kuvan perusteella onnettomuusautosta oli tunnistettavissa vain auton väri. Lisäksi uutinen perustui viranomaisilta saatuun tietoon ja tämän perusteella oletettiin, että omaiset ovat saaneet onnettomuudesta tiedon.

JSN antoi tapauksesta vapauttavan päätöksen. Uutisointi pian onnettomuuden jälkeen katsottiin aiheelliseksi, koska onnettomuus oli tapahtunut Kajaanin ja Oulun välisellä vilkkaasti liikennöidyllä tieosuudella. JSN:n mukaan uutinen ei rikkonut Journalistin ohjeita, noudatti hienotunteisuutta ja hyvää journalistista tapaa. (Julkisen sanan neuvosto 2013b.)

Onnettomuusutisoinnissa ei toimittu hienotunteisesti

Iltalehti julkaisi 14. elokuuta 2014 kello 20.50 uutisen, joka koski hevostallilla sattunutta kuolemaan johtanutta turmaa. JSN:lle kantelun tehnyt henkilö valitti, että uutisessa oli useita virheellisiä tietoja, muun muassa onnettomuuden kulusta sekä tallin toiminnasta. Uutista videoineen vaadittiin poistettavaksi. Kantelussa kerrottiin, että video on kantelijan mukaan kuvattu yksityisalueella ilman lupaa.

Iltalehti vastasi kanteluun kertomalla, että uutinen on tehty parhaan sen hetkisen tiedon perusteella ja luotettavana pidettyjen tietojen valossa. Video oli Iltalehden kuvattu tiellä, joka johtaa tallille, eikä varsinaisesti yksityisalueella. Iltalehti kertoi, että haastatelluilla on selkeä yhteys alaan tai onnettomuuteen. Lisäksi vastauksessa mainittiin, ettei kantelija ollut tarkemmin yksilöinyt, mitkä tiedot uutisessa olivat virheellisiä.

JSN antoi tapauksesta langettavan päätöksen ja huomautuksen Iltalehdelle. Perusteluina oli, että uutisen yhteydessä ei toimittu hienotunteisesti ja onnettomuuden uhria ja hänen omaisiaan kunnioittavalla tavalla. Lisäksi jutussa oli useita asiavirheitä. Iltalehti ei ollut uutisen kohdalla pyrkinyt mahdollisimman todenmukaiseen tiedonvälitykseen ja siihen, että tiedot tulee tarkastaa mahdollisimman hyvin. (Julkisen sanan neuvosto 2014.)

3 Aineisto ja menetelmälliset lähtökohdat

3.1 Laadullinen tutkimus

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, joka muodostuu kirjallisuuskatsauksesta ja laadullisista teemahaastatteluista. Haastatteluissa haastatellaan kokeneita ensihoidon kenttäjohtajia sekä palomestareita. Kyseisillä ammattiryhmillä on kokemusta onnettomuustilanteiden johtamisesta sekä yhteistyöstä journalistien kanssa. Haastateltavia rekrytoitiin kuusi eri puolilta Suomea, jotta saatiin mahdollisimman monipuolinen näkemys asioista.

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on erilaisten merkitysten selvittämisellä. Laadullinen tutkimus on korostaisen tutkijakeskeistä ja siinä otetaan huomioon subjektiivinen kokemus. Aineistoa tarkastellaan aina kontekstissaan ja se auttaa ymmärtämään eri merkityssuhteita aineiston ja tutkittavien välillä. Tutkijakeskeisyys näkyy siinä, että tutkija nähdään toimijana ja valintojen tekijänä, joka itse vaikuttaa tutkimaansa tietoon. Laadulliset tutkimuskysymykset ovat useimmiten joustavia ja väljiä. Aineistot pyritään pitämään melko pieninä verrattuna määrällisiin aineistoihin, koska muuten analysointi olisi turhan hankalaa. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2014, 81–83.)

Tutkimushaastattelussa on aina kyse erilaisesta haastattelutilanteesta verrattuna esimerkiksi journalistiseen haastatteluun tai työhaastatteluun. Haastattelun avulla on tarkoitus tuottaa vastauksia tutkimusongelmaan, tutkimuskysymyksiä ei kuitenkaan koskaan esitetä sellaisenaan haastateltaville. Kysymysten rajausta, muotoilu ja tyyli vaikuttavat siihen, millaisia vastauksia saadaan. Kysymyksiä ei tule olla liikaa, ne tulee suunnitella ja valmistella hyvin. Kysymysten ei tule olla sellaisia, että niihin voi vastata yksisanaisesti. Haastattelija vaikuttaa aina myös jollakin tavalla siihen, miten haastateltavat vastaavat. Tutkimushaastatteluja on useita erityyppisiä, näitä ovat esimerkiksi asiantuntijahaastattelut, ryhmähaastattelu, kertomushaastattelu ja puhelinhaastattelu. Tässä opinnäytetyössä on käytetty asiantuntijahaastatteluja. (Kallinen & Kinnunen 2021.)

Teemahaastattelu sijoittuu lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun väliin. Haastattelua varten on määritelty tietyt teemat, jotka käsitellään kaikkien haastateltavien kanssa. Teemahaastattelu edellyttää huolellista aihepiiriin perehtymistä ja haastateltavien tilanteen tuntemista. Itse haastattelutilanteet ovat keskustelunomaisia ja vapaalle puheelle annetaan tilaa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006b.)

Laadullisen sisällön analyysin avulla voidaan tutkia muun muassa kirjoitettua tekstiä, haastatteluja, ääntä ja kuvaa. Tutkija etsii aineistoista eroja ja samanlaisuuksia ja pyrkii nimeämään aineistostaan

löytämiään sisällöllisiä elementtejä. Lopputuloksena pyritään samaan sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Kallinen & Kinnunen 2023.)

Haastatteluaineistoa tarkastellaan aineistoa eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä materiaalia tiivistäen. Tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan muodistettua tiivistetty kuvaus asiasta. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 105.) Analyysinlähtökohdaksi voi ottaa aineistolähtöisyyden tai teorialähtöisyyden. Aineistolähtöisessä analyysissä voidaan tarkastella, löytyykö aineistosta keskeisiä teemoja, tyyppejä, juonta tai ristiriitaisuuksia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006a.)

3.2 Haastateltavien valinta

Haastattelin kuutta eri ensihoito- ja pelastusalailla toimivaa. Kaikki olivat iältään yli 40-vuotiaita ja kaikilla oli alalta työkokemusta vähintään yli 10 vuotta. Haastateltavista viisi toimii palomestarina ja yksi ensihoidon kenttäjohtajana. Haastateltavat työskentelevät hyvinvointialueiden alaisilla pelastuslaitoksilla Kanta-Hämeessä, Keski-Uudellamaalla, Länsi-Uudellamaalla, Pirkanmaalla ja Varsinais-Suomessa.

Kaikki haastatellut palomestarit ovat miltei jokaisessa työvuorossaan tekemisissä uutismedioiden edustajien kanssa. Kenttäjohtaja on myös säännöllisesti tekemisissä median edustajien kanssa, mutta ei aivan yhtä säännöllisesti.

Haastateltavat valikoituivat opinnäytetyöhön sen perusteella, miten eri pelastuslaitoksilta vastattiin haastattelupyyntöni. Lähestyin sähköpostitse seitsemää pelastuslaitosta. Osasta minulle ei vastattu mitään, mutta neljän pelastuslaitoksen kautta sain mukaan haastateltavan. Mukana ollut kenttäjohtaja oli toimittajan työni kautta tuttu ja lähestyin häntä henkilökohtaisesti sähköpostilla. Yksi haastateltavista löytyi Facebookiin pelastus- ja ensihoitolalan ammattilaisille suunnattuun suljettuun ryhmään tekemäni julkaisun avulla. Julkaisussa kerroin siitä, mihin tarkoitukseen ja mihin opintoihin liittyen teen tutkimusta ja mikä tutkimuksen tavoite on.

3.3 Haastattelukysymykset ja haastattelu

Itse haastattelua varten loin kysymysrunгон (liite 1.). Kysymystenasettelulla pyrin siihen, että niihin ei voisi vastata yksisanaisesti vaan jokainen kysymys vaatisi pidempiä vastauksia.

Haastattelukysymysten avulla oli tarkoitus saada tietoa siitä, millaisia kokemuksia ja näkemyksiä haastateltavilla oli median toiminnasta onnettomuustilanteiden yhteydessä. Kysymysten avulla

haluttiin selvittää sekä positiivia ja negatiivisia kokemuksia uutismedioiden toimittajien ja kuvaajien kanssa työskentelystä.

Lisäksi esitin kysymyksiä siitä, miten haastateltavat kehittäisivät yhteisiä toimintatapoja ja miten he kokevat, että uutismedioiden edustajien olisi toivottavaa toimia onnettomuustilanteissa.

Itse haastattelut toteutettiin loka-marraskuun aikana syksyllä 2023. Ne pidettiin etäyhteydellä Teamsin välityksellä. Paikalla oli lisäksi aina vain yksi haastateltava. Haastattelut tallennettiin ja asiasta kerrottiin haastateltaville ennen nauhoituksen aloittamista. Haastattelut kestivät keskimäärin 30–40 minuuttia.

Keskustelut etenivät kysymysrungon mukaisessa järjestyksessä. Pyrin tarkentamaan ja kommentoimaan kysymyksiä haastattelutilanteessa mahdollisimman vähän. Toimin näin, jotta tilanteet muistuttaisivat mahdollisimman paljon toisiaan ja vastaajien vastaukset olisivat sitä kautta vertailukelpoisia. Pyrin myös olemaan mahdollisimman neutraali itse haastattelijana enkä kommentoinut vastauksia. Tämän tarkoituksena oli se, että ohjailisin mahdollisimman vähän haastateltavia ja he saisivat vapaasti esittää näkemyksiään.

4 Tulokset

Tutkimustuloksia tarkastellaan teemoittain siinä järjestyksessä, miten ne kyselyvastausten perusteella tulivat laadullisissa haastatteluissa esille. Kursivoidut osuudet ovat haastateltavien vastauksia kysymyksiin.

4.1 Haastateltavien ja journalistien kohtaamiset

Haastateltavat kertoivat useimmiten olevansa median toimijoiden (kuvaajat ja toimittajat) kanssa tekemisissä, kun on jokin onnettomuustilanne. Tällöin toimittajat kaipaavat lisätietoja tapahtuneesta onnettomuudesta ja kuvaajat saapuvat onnettomuuspaikalle kuvaamaan tapahtumia.

”No lähinnä noissa onnettomuustilanteissa. Niitä näkee siellä paikan päällä, mutta sitten myöskin toki tilanteiden jälkeen, jos on ollut joku vähän tämmöinen kiinnostavampi tilanne, niin saattavat ottaa yhteyttä ja kysellä joskus, mutta lähinnä se (tapahtuu) onnettomuuspaikoilla.”

Lisäksi haastateltavat kertoivat olevansa median edustajien kanssa tekemisissä, kun juttuaiheet käsittelevät esimerkiksi turvallisuutta tai pelastusalan työtä.

”Niin kun teematutkimuksen tyypistä kirjoittelua, että joku median edustaja selvittää esimerkiksi tilastotietoa tulipaloista tai niiden syistä. Ensisijaisesti koitetaan sen tyyppiset ohjata Pelastusopiston tiedotukseen, koska heillä on sitten koko maan tiedot. Mutta joskus saattaa olla sitten jotain paikallisia asioita.”

4.2 Vastaajien saamat ohjeet ja koulutus median kanssa työskentelystä

Viisi vastaajista oli opiskellut Pelastusopistossa ja yhdellä vastaajista oli terveydenhuoltoalan koulutus. Pelastusopistossa kaikki haastateltavat olivat osana opintojaan opiskelleet sitä, miten pelastusviranomaisen tulee toimia median kanssa.

”No ne ovat siis ihan nämä päällystööopinnot, mitä on itse siellä käynyt... Että tuota, ei siinä nyt siinä nyt silleen ole (opiskeltu). Siellä on harjoiteltu tiedotustilaisuuksien pitämisiä ja pitää nyt sitten ikään kuin siihen varautua, että kun Suomessa kaksikielisesti toimitaan, niin voi olla, että joskus sitä voi olla sitä kysyntää myöskin sillä toisella kotimaisella.”

Miltei kaikki haastateltavat toivat ilmi sen, että koulutusta median kanssa toimimisesta on saanut melko vähän ja opintojen lisäksi ollut vain yksittäisiä koulutustilanteita.

Valtaosa haastatelluista oli harjoitellut jossakin kohtaa opintojaan tai uraansa tiedotustilaisuuden pitämistä.

Kaksi haastateltavaa toi ilmi sen, että on uransa aikana pyrkinyt itse hankkimaan lisää taitoa ja oppia siitä, miten median kanssa tulisi toimia. Haastateltavat toivat ilmi, että ovat uransa varrella itse luoneet omia toimintatapoja, siitä miten työskentelevät toimittajien ja kuvaajien kanssa. Yhden haastateltavan mukaan vanhemmat työntekijät pyrkivät myös siirtämään tietojään ja taitojaan eteenpäin nuoremmille siitä, miten mediayhteistyö hoidetaan onnettomuustilanteessa.

”Mutta en muista, että hirveästi olisi niin kun sitä ohjeistusta kuitenkaan tullut muuta kuin se, että kerrotaan, mitä on tapahtunut ja tavallaan niin kuin sitä rajaa, että mitä voidaan kertoa.”

Vastausten perusteella voin löytää eroja pelastuslaitosten toiminnassa, miten paljon työnantaja on työntekijöitään ohjeistanut siitä, miten median edustajien kanssa toimitaan onnettomuustilanteissa. Yhden haastateltavan kertoman perusteella hänen työnantajansa on antanut hyvinkin tarkat ohjeet siitä, miten toimittajien ja kuvaajien kanssa tulee toimia onnettomuustilanteissa.

”Meillä on ihan hyvät ohjeet. Ei sanota, että tee näin ja näin vaan, että kyllä me käydään läpi ja sitten monesti niinku näiden tehtävien ja uutisten, kun on annettu joku kommentti, meillä on (sitä varten) ihan päätoiminen mediaihminen töissä. (Hän on) Viestintäpäälikkö titteliltään, joka sitten aina sanoi, että ei näin tai näin. Monesti tällaiset onnettomuustiedot, me annetaan sähköisesti niin kun (ne) kirjoitetaan, kirjoitetaan ja lähetetään, niin se menee Tilannekeskuksen kautta.”

Joillakin pelastuslaitoksilla on annettu myös ohjeita, että esimerkiksi onnettomuustiedote tulee aina käyttää pelastuslaitoksen viestinnässä luettavana ennen, kuin se laitetaan eteenpäin medioiden käyttöön.

4.3 Tavallisten kansalaisten ja sosiaalisen median vaikutus

Haastateltavat kokivat viime vuosien aikana ongelmaksi nousseen sen, että kansalaiset kuvaavat omilla puhelimillaan onnettomuustilanteissa. Lisäksi haastateltavat uskoivat, että ihmisten kiinnostusta kuvata lisää se, että osa medioista maksaa palkkiota tällaisista turmapaikalla otetuista kuvista.

”Silloin kun ollaan ammattilaisten kanssa tekemisissä, niin ei ole mitään ongelmaa. Kyllä meidän tuota noin, niin voi sanoa, että häiriöksi asti on nyt nykyään tää niin kun ihan sanotaanko siviili- ihmisten kuvaaminen. Ja tuota, ne kuvaavat niinku sen vuoksi, että ne saa sitä myytyä ja että ne on myöskin median käytössä ne kuvat niin. Kyllähän se on meillä niinku oikeasti ongelma jopa ja

sitten meillä on tällaisia...miten mä sanoisin puolitoimittajia tai leikkii toimittajia, että ne omasta mielestään ehkä ovat ammattilaisia, mutta ne ei todellisuudessa ole.”

Useampi haastateltava oli myös huomannut ilmiön, että onnettomuuspaikoilla saattaa kierrellä ammattimaisilla välineillä kuvaavia kansalaisia, jotka eivät kuitenkaan edusta varsinaisesti mitään mediaa. Heidän koettiin haittaavaan viranomaisten työskentelyä.

”Ja sittenhän on olemassa tällaisia kuvaajia, jotka (seuraa) sitä... olikohan se nyt hälytyskuone vai mikä semmoinen, jossa näkyy kaikki isot tehtävät. Niin ne tekevät ihan rahaa sillä, että ne tulee paikalle. Hirveillä zoomikameroilla ottaa meidän tehtävistä kuvaa ja myy niitä lehdille..... Totta kai me ei päästetä niitä lähelle. Niissä kuvamateriaaleissa voi välillä olla sellaisia kuvia, mitä me ei haluttaisi, että näkyy. Toi on sillä tavalla aika villi länsi.”

Rikoslain 16. luvussa sanotaan, että se, joka yrittää estää tai vaikeuttaa viranomaisten työtä, on tuomittava sakkoon haitanteosta virkamiehelle (rikoslaki 1889/39). Voidaan siis ajatella, että tällainen onnettomuuspaikalle tuleva kuvaajaa saattaa syyllistyä rangaistavaan tekoon, jos hän hankaloittaa omalla toiminnallaan onnettomuuspaikalla pelastusviranomaisten työskentelyä.

Journalistin ohjeissa kohdassa 12 sanotaan: *”Tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti. Erityisen tärkeää se on kiistanalaisissa asioissa, koska tietolähteellä voi olla hyötymis- tai vahingoittamistarkoitus”* (Julkisen sanan neuvosto 2013a). Kuviin tai muihin materiaaliin, joita tavalliset kansalaiset lähettävät toimituksiin, tulee suhtautua aina kriittisesti.

Onnettomuus uutisointia ei voi perustaa pelkästään esimerkiksi yksittäisen kuvan varaan. Tieto mahdollisesta onnettomuudesta pitää tarkistaa esimerkiksi viranomaisilta. Kuvia ja videoita lähettävä kansalainen saattaa toimia näin saadakseen rahaa, koska osa medioista maksaa palkkiota kuvista ja videoista, jotka päätyvät julkaistavaksi.

Journalistin ohjeiden kohdat 28 ja 29 eivät ole toisiaan poissulkevia, mutta aiheuttavat sen, että asioita tulee punnita useammalta eri kannalta. Kohdassa 28 kirjoitetaan siitä, että on oltava hienotunteinen, kun hankitaan tietoa ja uutisoidaan onnettomuuksien ja rikosten uhreista. Kohdassa 29 sen sijaan sanotaan, että julkisella paikalla tapahtuvaa toimintaa on yleensä lupa selostaa ja kuvata ilman asianosaisten lupaa. (Julkisen sanan neuvosto 2013a.)

Tavalliset kansalaiset eivät tunne Journalistin ohjeita ja saattavat esimerkiksi ottaa onnettomuuspaikalta kuvia, joista mahdolliset uhrit ovat tunnistettavissa. Tämä ei kuitenkaan anna oikeutta siihen, että kuvia tulisi julkaista. Tämä rikkoisi Journalistin ohjeiden kohtaa uhrien hienotunteisesta kohtelusta.

4.4 Uutismedian kiire onnettomuustilanteissa

Kaikki haastateltavat toivat esille sen, että heidän suuntaansa kohdistuu median edustajilta painetta siitä, että onnettomuudesta haluttaisiin mahdollisimman pian lisätietoja. Haastateltavat kokivat nopean tiedottamisen paineen kasvaneen vuosi vuodelta.

Haastateltavat olivat huomanneet työssään eri medioiden kilpailun siitä, kuka saa asioita ensimmäisenä tiedon ja ne julkaistua.

”Jotkut toimittajat saattavat jopa ottaa sitä hertettä nenään, kun hän ei saakaan tietoa. Puhumattakaan, että joku soittaa seuraavan 10 minuutin päästä ja sitten mulla onkin ollut parempi hetki siinä. Ja mä annan kerroinkin jo jotain ja sitten, että nyt toi lehti pääsi kirjoittamaan jo lausuntoa, vaikka mä olin sanonut että tunnin päästä.”

Haastateltavat kokivat paineen tiedottaa medialle onnettomuuksista tekijänä, joka hankaloittaa heidän työtään.

”No tietenkkin, kun siinä olisi muutakin tekemistä. Monesti ainakin siinä rivakimmassa vaiheessa, kuin vastailla kysymyksiin. Tiedän tietenkkin, että medially on kauhea kilpailu siitä, että kuka saa sen ekan otsikon. Se skuuppikilpailu on valitettava tosiasia.”

”Ei en mä näe kauheasti haasteita tai ongelmia, että yks ehkä on se, että kauhean ajoissa media lähtee soittamaan. Soittelemaan niin vähän turhankin aikaisessa vaiheessa pahimmillaan se on sitä, että puhelin soi ennen kuin on ehtinyt edes kohteeseen saakka. Ja kysytään mikä siellä on.”

Median edustajien ei koettu kaikissa tilanteissa ymmärtävän sitä, että onnettomuustilanteen johtajalla eli palomestarilla on kyseisissä tilanteissa ensisijaisena tehtävänä onnettomuustilanteen johtaminen eikä medialle tiedottaminen.

Pelastuslaki määrittelee sen, mitä pelastustoimintaan kuuluu. Lain viidennen artiklan mukaan siihen kuuluu hälytysten vastaanottaminen, väestön varoittaminen, uhkaavan onnettomuuden torjuminen, onnettomuuden uhrien ja vaarassa olevien ihmisten, ympäristön ja omaisuuden suojaaminen ja pelastaminen, tulipalojen sammuttaminen ja vahinkojen rajoittaminen sekä näihin tehtäviin liittyvät johtamis-, viestintä-, huolto- ja muut tukitoiminnot. Lain viidennessä artiklassa sanotaan, että olosuhteiden vaatiessa on asetettava tehtävät tarvittaessa kiireellisyys- ja tärkeysjärjestykseen. (pelastuslaki 2011/ 379.)

Lakiin viitaten voi siis ajatella, että viranomaisten tehtävä on tiedottaa onnettomuudesta juuri median välityksellä ja sitä kautta varoittaa kansalaisia, mutta kiiretilanteessa on tärkeämpää ensin

esimerkiksi onnettomuuden torjuminen ja uhrien ja vaarassa olevien suojaaminen. Viranomaisten toimintaa ohjaa siis pitkälle laki.

4.5 Median muuttuneet toimintatavat

Kaikki haastattelut olivat huomanneet, että medioiden työskentelytavat ovat muuttuneet vuosien saatossa. He kokivat, että toimittajat eivät enää tule yhtä herkästi onnettomuuspaikalle raportoimaan tapahtumista tai ottamaan kuvia, vaan tiedonhankinta tehdään puhelimitse. Tämä osaltaan lisää sitä, miten paljon palomestarit joutuvat vastailemaan puhelimeen. Pahimmillaan pelastuksen toimijoille voi tulla kymmenkuntakin peräkkäistä puhelua samasta onnettomuudesta kesken meneillään olevan tehtävän aikana.

”Näin mä sen näen, että meidän pitäisi olla median sisällöntuottaja. Sillä tavalla, että meidän pitäisi olla niin aktiivisesti, että ennen kun me ollaan niinku omaa työtämme saatu tehtyä, niin meidän pitäisi alkaa jo tiedottaa.

Yksi haastateltava toi esille sen, että hän kokee tilanteen muuttuneen niin, että pelastuslaitoksen edustajilta vaaditaan entistä enemmän materiaalia medioiden käyttöön. Haastateltavan kokemus on, että viranomainen joutuu toimimaan median sisällöntuottajana, jolta pyydetään säännöllisesti esimerkiksi kuvia median käyttöön. Hänestä suuntaus on väärä. Kuvat, joita pelastustoimi tai ammattilaiset ottavat ja joita mediat haluaisivat käyttöönsä, eivät välttämättä ole alun perin tarkoitettu julkaistavaksi, vaan esimerkiksi pelastuslaitoksen omaan koulutuskäyttöön.

4.6 Eri viranomaisten tiedotusvastuu ja mitä voidaan kertoa

”... (Yksi negatiivinen kokemus oli, kun), toimittaja sitten vihjasi, että hän voisi jopa tehdä semmoisen jutun, että päivystävä palomestari ei ole ajan tasalla, ettei hän tiedä tehtäviä. Ja kyse ei ollut nimenomaan missään tapauksessa siitä, vaan siitä, että mä en voinut antaa sitä tietoa, koska se oli poliisin johtama tehtävä.”

Haastatellut kokivat, etteivät toimittajat aina ymmärrä täysin sitä, miksi pelastuksen johtaja ei voi tiedottaa kaikesta onnettomuuteen liittyvistä asioista tai vastata kaikkiin kysymyksiin. Tällainen tilanne tulee eteen esimerkiksi silloin, jos onnettomuuteen liittyy rikosepäily, jota poliisi tutkii tai jos tehtävä on ollut poliisin johtama.

Lisäksi onnettomuuksiin liittyy se yksityiskohta, että terveystiedot eivät ole julkista tietoa.

Pelastusviranomaiset eivät voi esimerkiksi yksilöidä, millaisia vammoja onnettomuuden uhreille on tullut.

”No kyllä ne on ne suuret onnettomuudet, missä media tietysti kaipaa sitä tietoa ja pyrkii sen selvittämään tavalla tai toisella, mutta meillä ei ole vielä joko antaa tai ei ole sitten mahdollisuutta kertoa kaikkea.”

Tutkimukseen haastateltu kenttäjohtaja koki haastavana sen, että ensihoito harvoin pääsee kommentoimaan asioita, jotka liittyvät terveydenhuollon ammattilaisten työskentelyyn onnettomuuspaikalla.

Kaksi haastateltavaa toi ilmi, että toimittajat yrittävät toisinaan hieman kyseenalaisin keinoin saada onnettomuustilanteen johtajalta tietoa-yksityiskohdista ja saada tämän niin sanotusti puhumaan ohi suunsa.

4.7 Kansalaisten valistaminen yhteistyössä median kanssa

Kaikki haastatellut kokivat erittäin positiivisena sen, että viranomaiset pääsevät uutismediassa tiedottamaan erilaisista turvallisuuteen liittyvistä asioista. Vastaajista moni myös pyrkii normaalin onnettomuusutisoinnin ohessa valistamaan kansalaisia.

Positiivisena koettiin myös sellaiset uutisjutut, joissa esitellään ensihoidon ja pelastusviranomaisten työtä keskeisenä toimittajana onnettomuustilanteissa.

”Me saadaan itse kertoa omasta työstämme ja omista näkökulmista tapahtuneista, niin ne on totta kai kaikki niinku se on näkyvyys ja miten me saadaan omaa työtämme näkyväksi, niin se on erittäin positiivista. Jotenkin ensihoito on tunnustettu omaksi toimialaksi.”

Tutkimukseen vastannut ensihoidon kenttäjohtaja koki siten positiivisena sen, että nykyään entistä enemmän tunnustetaan ensihoito omaksi sektorikseen ja haastatellaan myös ensihoidon edustajia. Hän kuitenkin toi ilmi, että median toimijoilla on edelleen vaikeuksia termistön kanssa.

Ensihoitajista ei osata aina puhua oikeilla ammattinimikkeillä, vaan puhutaan esimerkiksi ambulanssin kuljettajina tai käytetään ensihoidosta jo aika sitten virallisesti vanhentunutta termiä sairaankuljetus.

4.8 Yhteiset pelisäännöt ja toimintamallit

Pelastuslaitosten välillä on vastausten perusteella eroa siinä, ohjautuvatko median edustajien puhelut suoraan vuorossa olevalle palomestarille vai välitetäänkö puhelut onnettomuustilanteen johtajalle pelastuslaitoksen erillisen tilannekeskuksen kautta. Haastateltavat, joiden organisaatiossa puhelut kulkivat tilannekeskuksen kautta, pitivät järjestelyä erittäin hyvänä. Malli mahdollistaa sen, ettei median kyselyihin joudu vastaamaan, jos työtilanne ei sitä salli.

Haastateltavat toivoivat tietynlaisia yhteisiä sääntöjä siihen, kuinka nopeasti onnettomuusilmoituksesta median edustajat ottavat pelastuslaitokseen yhteyttä.

”No se tosiaan, että se helpottaisi meidän molempia osapuolia, että olisi selkeä ajankohta, ajan hetki, jolloin he soittaa. Se 15 minuuttia on pääsääntöisesti ihan hyvä, mutta sitten niin, isoissa hankalissa tapauksissa se on varmaan haittaa niinku molempia ja joutuu turhaan meitä tavoittelemaan.”

Yksi suuren kaupungin pelastuslaitoksella pitkän uran tehnyt haastateltava koki kuormittavana sen, että hän joutuu vastaamaan useille eri toimittajille peräjälkeen samoihin kysymyksiin ja antamaan useita haastatteluja. Hän esitti toiveen yhteisestä tiedotuskanavasta, jolla voisi tiedottaa samaan aikaan useiden eri medioiden toimijoita.

6 Pohdinta

Pohdinta ja päätelmät -osiossa kerrataan tutkimuskysymykset ja arvioidaan sitä, miten hyvin tutkimuksessa löydettiin vastaus näihin. Tutkimuksen päätuloksista tehdään tässä osiossa yhteenveto sekä analyysi sekä arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta ja suhdetta aiempiin saman aihepiiriin tutkimuksiin. Lisäksi annan osiossa kehittämis- ja jatkotutkimusaiheita aiheesta. Lopuksi arvioin opinnäytetyöprosessia kokonaisuutena sekä sitä, mitä olen itse prosessin kuluessa oppinut.

6.1 Tutkimuksen johtopäätökset

Mediamaailma on ollut murroksessa: moni asia on muuttunut hyvin paljon ja uutisia tehdään entistä nopeammalla tempolla. Kreeta Karvalan väitöskirjassa todetaan, että monien journalistien kokemusten perusteella internet on muuttanut journalismia enemmän kuin radion ja television tulo. Samaan aikaan kun toimituksissa pohditaan sisältöjen luotettavuutta, tulisi tietoa tarjota reaaliaikaisesti yleisölle. Uutistyyssä joudutaan jatkuvasti myös pohtimaan sitä, miten rajalliset resurssit jaetaan eri kanavien (verkko, printti, kenttätyö yms.) kesken. Internet on myös lisännyt kilpailua ja yleisö hakee tietoa ajankohtaisista asioista muualtakin kuin perinteisistä medioista. (Karvala 2014, 15,17.)

Kaikkien haastateltavien vastauksissa korostui se, että median kiire saada lisätietoja onnettomuuksista näkyy pelastusviranomaisille heidän päivittäisessä työssään. Pahimmillaan paine vastata median edustajien puheluihin saattaa häiritä itse päätehtävää, eli onnettomuuden pelastustoimien johtamista.

Toimittajilla ei välttämättä ole aina kokonaiskuvaa siitä, mitä kaikkea onnettomuuspaikalla tapahtuu ja miten pelastustoimet itsessään etenevät. Samanaikaisesti paine päästä uutisoimaan asioista nopeasti ja ensimmäisten joukossa johtaa siihen, että palomestareita lähestytään haastattelupyynnöillä jo heti onnettomuuden alkuvaiheessa.

Useampi haastateltava toi haastattelussa ilmi sen, että toimittajat pyrkivät pelastuksen edustajilta saamaan lisätietoja sellaisistakin sekoista, joista pelastus ei voi tiedottaa. Tällaiset asiat liittyvät onnettomuuksiin liittyviin seikkoihin, jotka liittyvät poliisin tiedotusvastuun alaisuuteen. Tämä asia saattaa omalta osaltaan osoittaa sen, että kaikille toimittajille ei ole täysin selvää, mitkä asiat kuuluvat minkäkin viranomaisen vastuulle. Lisäksi toisinaan toimittajat saattavat pyrkiä ns. harmaalle alueelle ja esittää sellaisia kysymyksiä, joihin he tietävät, ettei pelastuksen edustaja voi vastata, mutta yritetään kuitenkin urkkia lisätietoja.

Haastattelujen yhteydessä vastaajilta kysyttiin myös toiveista niin sanottujen yhteisten pelisääntöjen suhteen. Miltei kaikkien vastaukset liittyivät siihen, että median toimijoilla ja viranomaisilla olisi yhteinen sopimus siitä, missä kohtaa toimittajat voivat alkaa kysellä pelastusviranomaisilta lisätietoja onnettomuudesta.

Haastateltavat olivat kaikki saaneet koulututusta median kanssa toimimisesta osana opintojaan. Kaikki neljä tutkimukseen osallistunutta palomestaria olivat saaneet jo Pelastusopistossa opetusta median kanssa toimimisesta. Vastaajista osa oli saanut lisäkoulutusta myöhemmin työnantajien toimesta tai osana jatko-opintojaan.

Kaikki haastateltavat eivät olleet saaneet työnantajaltaan tarkkoja ohjeita siitä, miten median edustajien kanssa tulisi toimia. Lisäksi esiintyi vaihtelua siinä, minkä verran työnantajat olivat järjestäneet koulutusta median kanssa toimimisesta.

Tutkimukseen osallistuneilla oli kaikilla takanaan vähintään kymmenen vuoden ura pelastusalalla, joten osalla on jo vuosia siitä, kun he ovat Pelastusopistossa opiskelleet.

6.2 Tutkimuksen pätevyys ja yleistettävyyttä sekä riskit

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on olennaista arvioida sitä, miten uskottava ja luotettava tutkimus on (Jyväskylän yliopisto 2021). Opinnäytetyössäni tuodaan selvästi ilmi se, miten tutkimus on toteutettu. Tutkittavat ovat saaneet tutkimuksesta tarkan tiedonannon niin kirjallisesti (liite 2.) kuin suullisestikin ja he ovat antaneet myös kirjallisen suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta.

Kaikille vastaajille on esitetty tismalleen samat kysymykset samassa järjestyksessä, ja tutkijana olen pidättäytynyt haastattelutilanteissa kommentoimasta vastauksia.

Koska kyseessä oli amk-opinnäytetyötutkimus, oli vastaajia tutkimuksessa ainoastaan kuusi kappaletta. Pienellä otannalla ei vielä pystytä laajoja yleistyksiä ilmiöstä tai asiasta tekemään. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tärkeää luotettavuuden kannalta, että aineisto on kerätty sieltä, missä ilmiö esiintyy (Hyväri & Vuokila-Oikkonen 2020). Aineistoni on kerätty juuri niiltä toimijoilta, jotka onnettomuustilanteissa antavat toimittajille haastatteluja ja työskentelevät onnettomuuspaikalla.

Tutkimuksen pätevyyttä arvioitaessa tulee tarkastella myös sitä, että käytetyt menetelmät ovat sellaisia, että niillä voidaan tutkia sitä, mitä on tarkoitus tutkia (Jyväskylän yliopisto 2021). Tutkimus tehtiin laadullisena tutkimuksena ja haastattelututkimuksena. Tutkittaville esitettiin avoimia kysymyksiä, jotta aiheesta saataisiin mahdollisimman paljon tietoa ja tarkoituksena oli tarkastella

ilmiötä, ei niinkään mitään määriä tai tarkkoja spesifejä yksityiskohtia. Tutkimusaiheena oli pelastusalan viranomaisten kokemukset median toimijoiden kanssa työskentelystä onnettomuustilanteissa. Tähän tutkimusongelmaan sopii juuri laadullinen tutkimus.

Luotettavuutta voidaan arvioida myös tarkastelemalla sitä, ovatko tutkimuksen tulokset yleistettävissä ja siirrettävissä (Jyväskylän yliopisto 2021). Vaikka kyseisessä opinnäytetyössä otanta oli verrattain pieni, hahmottui kaikkien kuuden haastateltavan vastauksista samoja teemoja, jolloin voidaan myös päätellä, että tutkimus on siltä osin onnistunut, että se on yleistettävissä.

6.3 Hyviä käytänteitä pelastusviranomaisten ja uutismedioiden yhteistyöhön

Tutkimukseen osallistuneiden vastauksista kävi ilmi, että useimmat eivät lähivuosina olleet saaneet uutta koulutusta median kanssa toimimisesta. Koulutus yhteistyössä median toimijoiden ja pelastusviranomaisten kanssa päivittäisi viranomaisille uutta tietoa siitä, miten uutismediat nykypäivänä toimivat ja samanaikaisesti uutismedioiden edustajille voitaisiin tehdä tutummaksi sitä, millaisten haasteiden edessä palomestarit ovat onnettomuustilanteissa. Yhteistyö ja yhteiset koulutukset lisäisivät molemminpuolista ymmärrystä toisen työstä.

Huoneentaulu suosituksista uutismedian ammattilaisille

- Pelastusalan viranomaisille ja uutismedian edustajille tulee perustaa yhteistyöfoorumi, jonka avulla yhteistyötä voidaan parantaa ja kehittää.
- Uusien toimittajien ja kuvaajien perehdytykseen tulisi sisältyä koulutusta siitä, miten pelastusviranomaisten kanssa toimitaan onnettomuustilanteissa ja mitä tulee ottaa huomioon.
- Älä soita ensimmäiseen 10–15 minuuttiin lisätietoja onnettomuudesta. Ja jos paikallisesti on sovittu erikseen jotain, noudata paikallista ohjetta siitä, kuinka pian on sopivaa soittaa. Pelastustoiminnan johtaja, joka on myös tiedotusvastuussa ei ole välttämättä saanut heti tarpeeksi tietoja onnettomuudesta ja alussa hänelle tulee antaa rauha keskittyä pelastustoiminnan johtamiseen.
- Älä tenttaa pelastuksen edustajalta vastausta kysymyksiin, jos hän kertoo, ettei voi kommentoida asiaa.
- Noudata onnettomuuspaikalla ohjeita, joita viranomaiset sinulle antavat. Älä mene liian lähelle onnettomuuspaikkaa, jotta et aseta itseäsi tai muita vaaraan tai haittaa ammattilaisten työskentelyä onnettomuuspaikalla.

6.5 Jatkotutkimusaiheet

Tässä opinnäytetyössä ei tarkasteltu lainkaan sitä, millaiset valmiudet uutistoimittajilla- ja -kuvaajilla on toimia onnettomuusutisten parissa, kuinka tuttua esimerkiksi pelastusalan työtavat ovat tai miten onnettomuustilanteet etenevät hälytyksestä valmiuden purkamiseen. Jatkossa olisi hyvä tutkia, kokevatko journalistit, että heillä on riittävät valmiudet tehdä yhteistyötä pelastusalan ammattilaisten kanssa ja millaista koulutusta he aiheesta kaipaisivat.

Tutkimuksen kohteena olivat tässä opinnäytetyössä onnettomuuksien osalta ensihoito- ja pelastusalan viranomaisten tutkimukset. Toinen viranomainen, jonka kanssa median toimijat ovat miltei päivittäin tekemisissä uutistyössä, on poliisi. Jatkossa olisi tärkeää tutkia myös, millaisia kokemuksia poliisiviranomaisella olisi uutismedioiden edustajien kanssa toimimisesta.

Kaikki haastateltavat toivat osana haastattelua ilmi sen, että sosiaalisen median vaikutus näkyy myös heidän työssään. Myös se näkyy, että kaikilla on nykyään puhelimissaan kamerat ja mahdollisuus kuvata onnettomuuspaikan tapahtumia. Kaikki kokivat ihmisten kuvaamisen onnettomuuspaikoilla haittaavan heidän varsinaista työtään. Onnettomuuspaikalla kuvaamisen muuttamisesta rangaistavaksi teoksi tehtiin kansalaisaloite, joka keräsi 2239 allekirjoitusta (Kansalaisaloite onnettomuuspaikalla kuvaamisesta 2023). Jatkossa voisi olla hyvä tutkia sitä, millaisia vaaratilanteita onnettomuuspaikalla kuvaaminen on aiheuttanut.

Kaikki opinnäytetutkimukseen osallistuneet haastateltavat olivat iältään yli 40-vuotiaita, ja heillä oli opinnoistaan useampia vuosia. Jatkossa yksi tutkimusaihe voisi olla tarkastella sitä, millaista opetusta nuoremmat palomiehet ja palomestarit kokevat osana Pelastusopiston opintoja saavansa ja vastaavatko ne työelämän vaatimuksia.

6.6 Opinnäytetyöprosessin arviointi

Aihepiirin ymmärtäminen oli itselleni helppoa, koska olen aiemmin tehnyt työtä ensihoitajan ja sairaanhoitajana ja ollut vuoden verran pelastuslaitoksella töissä, jossa tein tiiviisti työtä pelastajien kanssa. Pelastajien työtavat ovat minulle jonkin verran tuttuja ja olen itsekin ollut useasti työtehtävissä onnettomuuspaikalla.

Jo opintoja aloittaessani syksyllä 2021 minulla oli mielessäni se, että haluan opinnäytetyöni tehdä sellaisesta aiheesta, joka liittyy aiempaan ammattiini ensihoitajana sekä onnettomuusutisointiin.

Aluksi suunnitelmani oli tehdä uutisanalyysi ja laadullisia haastatteluita Kuopiossa 2018 tapahtuneesta suuronnettomuudeksi luokitellusta bussiturmasta. Jo melko alkuvaiheessa prosessia ilmeni, että tällaisenaan kyseessä olisi turhan laaja kokonaisuus amk-opinnäytetyöksi.

Syksyn 2023 alussa päädyin täsmentämään aiheitani niin, että käsittelen pelastusalan ammattilaisten kokemuksia median toimijoiden kanssa työskentelystä onnettomuustilanteissa. Suuronnettomuuksien sijasta päädyin käsittelemään kaikkia onnettomuuksia, koska näistä on sekä pelastusviranomaisilla että median toimijoilla enemmän kokemusta. Suuronnettomuuksiksi luokiteltavat onnettomuudet ovat myös kaikella tapaa hyvin poikkeuksellisia tilanteita. Laajemmin onnettomuustilanteita käsittelemällä uskoin saavani laajemmin tietoa aiheesta.

Olen työskennellyt vajaan vuoden verran uutistoimittajana ja miltei päivittäin töissä ollut yhteydessä pelastusviranomaisiin, joten aihepiiri on myös tätä kautta itselleni hyvin tuttu. Joten asian hahmottaminen molemmilta puolilta on helpottanut opinnäytetyön tekemistä.

Työprosessi venyi yli vuoden mittaiseksi. Aihe myös kehittyi ja tarkentui prosessin aikana. Pitkässä prosessissa on hyviä ja huonoja puolia. Prosessin pitkittymisen huonoin puoli on siinä, että toisinaan työskentelyssä on ollut pitkiäkin taukoja, ja on vienyt oman aikansa päästä taas sisälle prosessiin ja aiheeseen.

Prosessin pitkä kesto taas on auttanut siinä, että koen pystyväni käsittelemään aihetta analyttisemmin, koska olen saanut aihepiiristä käytännön kokemusta työelämästä, keskustellut aiheesta tuttavieni ja kollegoideni kanssa.

Olen työskennellyt melko itsenäisesti läpi opinnäytetyöprosessin ja koen ensimmäistä kertaa nyt vasta ymmärtäneeni sen, mikä rooli opinnäytetyön eri osioilla on ja millä perusteella ne tulee rakentaa. Olen aiemmin tehnyt kaksi opinnäytetyötä, jotka ovat olleet kirjallisuuskatsaukseen pohjautuvia sekä laadulliseen tutkimusaineistoon pohjautuva. Opin myös tutkimushaastattelun tekemisestä ja haastateltavien rekrytoinnista.

Opinnäytetyön aikana harjaannuin suunnittelemaan ja aikatauluttamaan omaa työskentelyäni. Reflektoimaan toimintaani ja tarvittaessa muuttamaan sen suuntaa niin, että se palvelee paremmin tarkoitustaan. Opin tarkastelemaan onnettomuus uutisointia uudesta näkökulmasta ja ottamaan huomioon viranomaisten esittämät asiat omassa työssäni toimittajana iltapäivälehdessä. Tiedonhankintataitoni kehittyivät, ja sain hyvää kertausta laadullisen aineiston analysoinnista.

Lähteet

Andersson, J. & Lexler Hansell Felicia. 2019. ”Förhållandet med media grundas i en ömsesidig respekt”. En kvalitativ intervjuanalys av räddningstjänstens insatsledare och polisens presstalespersoners kommunikation med medier vid olyckor. Kandidaatintutkielma. Jönköpings yliopisto: Media- ja viestintätiede. Luettavissa: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1393760&dswid=-1978>. Luettu 19.2.2024.

Ekman, S. 2019. Suuronnettomuus – Mitä loukkaantuneille tapahtuu ennen sairaalaan tuloa? Finnanest, 52 (5). Luettavissa: http://www.finnanest.fi/files/ekman_suuronnettomuus.pdf. Luettu 15.2.2023.

Fogelholm, S., Jegorow, S. & Rytsä, P. 26.4.2016. Estonia upposi alle tunnissa ja vei mukanaan yli 800 ihmistä. Yle Elävä arkisto. Luettavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/04/26/estonia-upposi-alle-tunnissa-ja-vei-mukanaan-yli-800-ihmista>. Luettu 28.3.2024.

Hyväri, S. & Vuokila-Oikkonen, P. 2020. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas 2.0. Diakin kirjasto. Tiedonhaun oppaat: Resource Guides. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas. Luettavissa: <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760642>. Luettu 19.4.2024.

Huttunen, R. 2014. Pelastuslaitosten kriisiviestintä sosiaalisessa mediassa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto: Viestintätieteiden laitos. Luettavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45002/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201501011000.pdf>. Luettu 23.1.2024.

Jalonen, H., Rantamäki, A., Jukarainen, P., Puustinen, A., Salmi-Hiltunen, A., Niemi, T., Lindell, J. & Silverhuth, I. 2023. Sosiaalinen media viranomaisten onnettomuus- ja kriisiviestinnässä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:48. Luettavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165104/VNTEAS_2023_48.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 29.3.2024.

Julkisen sanan neuvosto. 2013a. Journalistin ohjeet. Luettavissa: <https://jsn.fi/journalistin-ohjeet/>. Luettu 7.4.2023.

Julkisen sanan neuvosto. 2013b. Päätökset 5142/SL/13. Luettavissa: <https://jsn.fi/paatos/5142-sl-13/>. Luettu 28.1.2024.

Julkisen sanan neuvosto. 2022. Päätökset. 8015/UL/22. Luettavissa: <https://jsn.fi/paatos/8015-ul-22/>. Luettu 20.1. 2024.

Julkisen sanan neuvosto. 2014. Päätökset. 5561/SL/14. Luettavissa: <https://jsn.fi/paatos/5561-sl-14/>. Luettu 20.1. 2024.

Juntunen, L. 2009. Journalistinen etiikka kriisissä. Kiireen ja kilpailun haasteet toimittajien ammatilliselle itsekurille. Media&Viestintä, 32 (2). Luettavissa: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/62960/24499?acceptCookies=1>. Luettu 7.4.2023.

Jyväskylän yliopisto. 2021. Tutkimuksen toteuttaminen. Luettavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-toteuttaminen#tutkimustulosten-luotettavuus>. Luettu 15.12.2023.

Kallinen, T. & Kinnunen, T. 2021. Etnografia. Teoksessa Vuori, J. (toim.). Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietokirjo. Tampere. Luettavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>. Luettu 3.4.2024.

Kallinen, T. & Kinnunen, T. 2023. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Vuori, J. (toim.). Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietokirjo. Tampere. Luettavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>. Luettu 24.4.2023.

Kansalaisaloite onnettomuuspaikalla kuvaamisesta. 2023. Luettavissa: <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/12741>. Luettu 29.4.2024.

Karvala, K. 2014. Kaaoksen kesyttäjät. Uutismediat nettimurroksessa 2006–2012. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Kieli- ja viestintätieteiden laitos. Luettavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/43612/978-951-39-5723-0_vaitos14062014.pdf?sequence=1. Luettu 19.4.2024.

Kuusela, T. 2005. Uhrin valtavirrassa. Tapaus Myyrmäen etiikka Hesarista Seiskaan. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos. Luettavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/8508/URN_NBN_fi_jyu-2005236.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 23.3.2023.

Lehtinen, P. 1997. Kuolema katsoo kuvasta. Kuvajournalistinen näkökulma Estonian turman uutisoinnista suomalaisessa sanomalehdessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.

Mäkinen, J-K. 2020. Tarinaa ja kasvoja kirjoittamassa. M/S Estoniaa koskeva kirjoittelu ja muistelu Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä 1994–2014. Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja

kauppatieteiden tiedekunta. Luettavissa:

https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/22913/urn_nbn_fi_uef-20200682.pdf. Luettu 23.1.2024.

Mäntylä, J. 2008. Journalistin etiikka. Gaudeamus. Helsinki.

Mustonen, J. 2023. Uutislähteiden merkintä MTV Uutisten Ukrainan sota -uutisoinnissa.

Opinnäytetyö. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu, journalismin koulutusohjelma. Luettavissa:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/794208/Mustonen_%20Joonas.pdf?sequence=2&isAllowed=y. Luettu 8.2.2024.

Paananen, P. 2014. Sosiaalinen media kuntien häiriötilanneviestinnässä. Itä-Suomen yliopisto, Tietojenkäsittelytieteen laitos. Luettavissa:

https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/14129/urn_nbn_fi_uef-20141099.pdf. Luettu 29.3.2024.

Pelastuslaki. 29.4.2011./379. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379>.

Luettu 5.2.2024.

Raittila, P., Johansson, K., Juntunen, L. Kangasluoma, L., Koljonen, K., Kumpu, V. Pernu, I. & Väliaverronen, J. 2008. Jokelan koulusurmat mediassa. Tampereen yliopisto. Luettavissa:

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/65340/978-951-44-7376-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 23.1.2024.

Raittila, P. & Koljonen, K. 2009. Kriisijournalismia ennen ja nyt. Media & Viestintä. 32. 48–66.

Luettavissa: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/62961/24500>. Luettu 19.2.2024.

Rikoslaki. 19.12.1889/39. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L16>.

Luettu 8.2.2024.

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2014. Tutkimuksen voimasanat. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006a. 6.3 Haastattelu. KvaliMOTV -

Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettavissa:

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3.html. Luettu 18.4.2024.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006b. 6.3.2 Teemahaastattelu. KvaliMOTV -

Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettavissa:

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html. Luettu 7.5.2024.

Sanoma Media Finland. 2024. Sanoman Intranet. Helsingin Sanomien eettiset ohjeet toimittajille. 3. Toimittaja kriisitilanteessa. Luettu 5.2.2024.

Saari, S. 2005. Media – katastrofin uhrien vihollinen ja kriisiprosessin tukija. Journalismikritiikin vuosikirja 2005, 28 (1). Luettavissa: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/62597>. Luettu 23.3.2023.

Seuri, O., Era, R., Koivunen, A., Janicki, M., Toivanen, P., Hokkanen J. & Mäkelä, E. 2021. Uutisvuon hallitsija: Uutismedia kiky-kamppailussa 2015–2016. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202205164938>. Luettu 26.10.2023.

Sisäministeriö. 2018. Suositukset viestinnän kehittämisestä pelastuslaitoksissa. Loppuraportti, pelastustoimen uudistushankkeen viestintätyöryhmä. Sisäministeriö julkaisu 22/2018. Luettavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161161/SM_22_2018_Suosituks%20viestinnan%20kehittamisesta%20pelastuslaitoksissa.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 28.3.2023.

STT. 2024a. Tyylikirja. Haastateltavan oikeudet ja poikkeukselliset haastattelutilanteet. Luettavissa: <https://stt.fi/tyylikirja/toimittajan-etiikka-ja-juridiikka/poikkeukselliset-haastattelutilanteet/>. Luettu 19.1.2024.

STT. 2024b. Tyylikirja. Poikkeukselliset haastattelutilanteet. Luettavissa: <https://stt.fi/tyylikirja/toimittajan-etiikka-ja-juridiikka/poikkeukselliset-haastattelutilanteet/poikkeukselliset-haastattelutilanteet/>. Luettu 19.1.2024.

STT. 2023. Tyylikirja. Toimittaja etiikka ja juridiikka. Journalistin ohjeet. Luettavissa: <https://stt.fi/tyylikirja/toimittajan-etiikka-ja-juridiikka/journalistin-ohjeet/>. Luettu 24.4.2023.

Suomen Kuntaliitto. 2020. Opas kunnan viestintään kriisi- ja erityistilanteissa. Luettavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Opas%20kunnan%20viestintään%20kriisi-%20ja%20erityistilanteissa.pdf>. Luettu 24.4.2023.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi (5. p.). Helsinki: Tammi.

Turvallisuustutkintalaki 525/1.6.2011. 2 § Tutkittavat onnettomuudet ja vaaratilanteet. Viitattu 15.3.2023. 386–393. Luettu 15.3.2023.

Työsuoja.fi. 2020. Suuronnettomuus. Luettavissa: <https://www.tyosuoja.fi/tyoolot/kemialliset-tekijat/suuronnettomuus>. Luettu 8.4.2023

Uutismedian liitto. 30.1. 2023. Uutisten viikon tutkimus: Omaa elämää lähellä olevat uutisaiheet nousseet nuorten kiinnostuksen ytimeen – kriisiuutisointi herättää ahdistusta. Luettavissa: <https://www.uutismediat.fi/ajankohtaista/uutisten-viikon-tutkimus-omaa-elamaa-lahella-olevat-uutisaiheet-nousseet-nuorten-kiinnostuksen-ytimeen-kriisiuutisointi-herattaa-ahdistusta/>. Luettu 10.4.2024.

Wiio, J. 2006. Media uudistuvassa yhteiskunnassa. Median muuttuvat pelisäännöt. Sitran raportteja 65. Edita Prima Oy. Helsinki. Luettavissa: <https://www.sitra.fi/app/uploads/2017/02/Raportti65-2.pdf>. Luettu 9.11.2023.

Yle. Mediakompassi. 2023. Media. Luettavissa: https://vintti.yle.fi/yle.fi/mediakompassi/mediakompassi/7-luokkalaiset/mediataju/median_viestiopas/media.htm. Luettu 9.11.2023.

Uutismedian liitto. 2024. Mediakasvatus. Juttutyypit. Hetki hetkeltä -seuranta. Luettavissa: <https://juttutyypit.fi/juttutyypit/hetki-hetkelta-seuranta/>. Luettu 8.2.2024.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymykset

Opinnäytetyön haastattelukysymykset

Perustiedot

Nimi:

Ammatti ja työpaikka:

Kauanko olet ollut nykyisessä tehtävässäsi:

Haastattelun ajankohta:

KYSYMYKSET KOSKEVAT ONNETTOMUUSTILANTEITA

1. Millaisissa tilanteissa olet työssäsi uutismedia ja/tai journalisti / toimittajat JA kuvaajat kanssa tekemisissä?
 2. Millaiset ohjeet työnantajasi on antanut uutismedia ja/tai journalisti / toimittajat JA kuvaajat kanssa toimimisesta?
 3. Millaista koulutusta olet saanut tähän?
 4. Millaisena koet uutismedia ja/tai journalisti / toimittajat JA kuvaajat kanssa työskentelyn?
 5. Millaiset tilanteet koet haastavina?
 6. Millaisia negatiivisia kokemuksia sinulla on uutismedia ja/tai journalisti / toimittajat JA kuvaajat kanssa työskentelystä?
 7. Millaisia positiivisia kokemuksia sinulla on uutismedia ja/tai journalisti / toimittajat JA kuvaajat kanssa työskentelystä?
-

8. Mitä kehitettävää koet olevan uutismedia ja/tai journalisti / toimittajat JA kuvaajat toiminnassa onnettomuustilanteissa?

—

9. Miten koet uutismedia ja/tai journalisti / toimittajat JA kuvaajat toiminnan muuttuneen urasi aikana

—

10. Millaisia yhteisiä pelisääntöjä toivoisit onnettomuus uutisointiin?

—

11. Mitä muuta haluaisit aihepiiristä sanoa

Liite 2. Tiedote tutkimuksesta

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Uutismedian toiminta suuronnettomuustilanteissa – Miten pelastus- ja ensihoitoalan viranomaiset toivovat uutismedioiden edustajien toimivan onnettomuustilanteissa ja pyyntö osallistua tutkimukseen

Sinua pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa selvitetään viranomaisten kokemuksia uutismedioiden toiminnasta onnettomuustilanteissa. Sinua pyydetään tutkimukseen, koska työsi puolesta sinulla on kokemusta journalistien kanssa työskentelystä.

Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja siihen osallistumista.

Tutkimukseen osallistuu viidestä kuuteen pelastus- ja ensihoitoalalla toimivaa ammattilaista.

Tämä on yksittäinen tutkimus, eikä sinuun oteta myöhemmin uudestaan yhteyttä.

Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen, keskeyttää osallistumisen tai peruuttaa jo antamasi suostumuksen syytä ilmoittamatta viikon kuluessa haastattelusta. Tästä ei aiheudu sinulle kielteisiä seurauksia.

Tutkimuksen kulku

Tutkimus suoritetaan henkilöhaastatteluina, joissa tutkija esittää haastateltaville samassa järjestyksessä kaikille samat kysymykset. Haastattelu suoritetaan etäyhteyden avulla ja se on kestoaltaan noin tunnin. Haastateltavat saavat vastata kysymyksiin omin sanoin. Haastattelussa ovat paikalla vain haastateltava ja tutkija

Vastaukset analysoidaan laadullisen sisällönanalyysiin avulla.

Tutkimuksen kustannukset ja korvaukset tutkittavalle sekä tutkimuksen

rahoitus

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota.

Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimuksen perusteella valmistuu opinnäytetyö.

Tutkimusmateriaali on ainoastaan tutkijan saatavilla ja hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua.

Yksittäisen vastaajan vastauksia ei ole mahdollista yhdistää häneen valmistaa raportista.

Lisätietojen antajan yhteystiedot

Tutkija Mari Kononen, mari.kononen@myy.haaga-helia.fi +358408327505
Ohjaaja: Kaijaleena Runsten, kaijaleena.runsten@haaga-helia.fi